

SUSRETI PEDAGOGA NACIONALNI NAUČNI SKUP

24. i 25. januar 2020.

PARTICIPACIJA U OBRAZOVANJU

PEDAGOŠKI (P)OGLEDI

ZBORNİK RADOVA

1838

1949

Izdavači

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18–20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Živka Krnjaja
Nataša Stojanović

Urednici

dr Lidija Radulović
dr Vladeta Milin
dr Bojan Ljujić

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Prof. dr Biljana Bodroški Spariosu
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Ivana Jeremić
Doc. dr Bojan Ljujić
Doc. dr Maja Maksimović
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Jovan Miljković
Doc. dr Lidija Miškeljin

Nevena Mitranić
Doc. dr Nataša Nikolić
Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Prelom

Aleksa Eremija
dr Milan Stančić

Dizajn korica

dr Mirjana Senić Ružić

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Participacija u obrazovanju – pedagoški (p)ogledi”. Cilj naučnog skupa bio je da se razmotre najnovija naučna saznanja relevantna za participaciju različitih aktera vaspitnoobrazovnog sistema (dece, roditelja, vaspitača, nastavnika, stručnih saradnika, istraživača u oblasti obrazovanja) u odlučivanju o pitanjima u vezi sa nastavom, aktivnostima u vaspitnoobrazovnim institucijama i vaspitnoobrazovnom sistemu, da se razmene i sagledaju iskustva participacije u vaspitnoobrazovnoj praksi, kao i da se prepoznaju uloge i odgovornosti pedagoga u podsticanju participacije.

Programski odbor skupa

dr Šefika Alibabić, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Snežana Medić, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Jelena Vranješević, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Kristinka Ovesni, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Violeta Orlović Lovren, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vera Spasenović, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Saša Dubljanin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Aleksandra Ilić Rajković, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Ivana Jeremić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Bojan Ljujić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Vladeta Milin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Lidija Miškeljin, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Nataša Nikolić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Milan Stančić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Zorica Šaljić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Nataša Stojanović, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
dr Miroslav Pavlović, Pedagoško društvo Srbije
Maja Vračar, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

dr Nataša Nikolić, docent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Nevena Mitranić, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Dragana Purešević, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
dr Mirjana Senić Ružić, asistent, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Luka Nikolić, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Ivana Patnić, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Milica Sekulović, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Jelena Stojković, istraživač–pripravnik, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Jelena Janjić, student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu
Jelena Medar, student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu
Jelena Sekulić, student doktorskih studija pedagogije na Filozofskom fakultetu u Beogradu
Katarina Bošković, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Slovenka Simić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Slavica Ilić, Pedagoško društvo Srbije
Klub studenata pedagogije, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Napomena. Naučni skup je realizovan u okviru projekta Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu „Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji” (br. 179060) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i Razvojnog plana Pedagoškog društva Srbije.

Sadržaj

Uvodna saopštenja	7
David Frost – Enhancing teacher professionalism: The power of non-positional teacher leadership	8
Vladeta Milin – Dijalog kao pokazatelj participacije učenika u nastavi	26
Jelena Vranješević – Deca u participativnim istraživanjima: zona narednog ili budućeg razvoja odraslih?	34
Teorijsko-metodološki pogledi na participaciju u obrazovanju: od značenja pojma do participativne kulture vaspitnoobrazovnog sistema	39
Aleksandar Tadić i Luka Nikolić – Emancipatorska pedagogija i participativne obrazovne prakse	41
Dragana Pavlović Breneselović – Godine uzleta: participativni model uvođenja novih osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja	47
Milan Stančić – Participacija učenika u odlučivanju o ocenjivanju: zašto i kako?	55
Nataša Nikolić i Radovan Antonijević – Moralna autonomija kao cilj moralnog vaspitanja	64
Nikola Koruga – Utopijske zajednice kao podsticaj za promišljanje participacije u obrazovanju	70
Nataša Matović – Participacija nastavnika razredne i predmetne nastave u naučnim istraživanjima	76
Ljiljana Vdović, Biljana Mihailović i Biljana Radosavljević – Istraživanja vaspitno-obrazovne prakse – akciona istraživanja	84
Violeta Orlović Lovren i Maja Maksimović – Podučavanjem ka aktivnom građanstvu – izazovi za univerzitetske nastavnike	93
Maja Bosanac i Jovana Milutinović – Uključenost univerziteta u život zajednice	101
Katarina Jorović – Participacija kao neizostavni element ekološkog vaspitanja i obrazovanja	108
Participacija u vaspitnoobrazovnom kontekstu: istraživački uvidi i ogledi iz prakse	114
Vera Spasenović, Emina Hebib i Zorica Šaljić – Odlučivanje o obrazovnoj politici: ko se sve pita	115
Vera Radović, Emina Hebib i Kristinka Ovesni – Podsticanje participativnosti u programima za profesionalno usavršavanje pomoću informaciono komunikacionih tehnologija	123
Ana Miljković-Pavlović – O čemu zaista vaspitači odlučuju – participacija vaspitača u odlučivanju o važnim pitanjima svoje profesije	130
Milica Vasiljević Blagojević i Nataša Duhanaj – Mišljenja učenika i nastavnika o odabranim aspektima kvaliteta nastave	139

Biljana Bodroški Spariosu i Mirjana Senić Ružić – Participacija roditelja u podsticanju ranog razvoja deteta: primer vodiča za zdravstvene radnike	147
Aleksandra Jovanović – Participacija roditelja u školovanju dece: aktivnosti roditelja i škole	154
Dragana Radenović – Participacija roditelja u osnovnom obrazovanju i vaspitanju učenika iz ugla školske prakse	162
Daliborka Popović – Odlike porodičnog vaspitanja kao važna pretpostavka u prevenciji vršnjačkog nasilja	170
Maja Vračar i Saška S. Milovanović – Participacija učenika u prevenciji nasilja – primer delovanja medijatorske sekcije	177
Saša Dubljanin – Participacija učenika u procesu organizacije i realizacije nastavnog časa.....	185
Dejana Mutavdžin i Blanka Bogunović – Preferencije prema učestvovanju u donošenju odluka i u aktivnostima školskog učenja kod muzički darovitih učenika i studenata.....	192
Danijela Mešanović – Kako učenici vide povratne informacije	200
Nataša Duhanaj i Milica Vasiljević Blagojević – Stav prema saradnji porodice i škole – perspektiva učesnika procesa.....	207
Marina Antonijević – Stavovi roditelja o prvom razredu	216
Mesto i uloga pedagoga u građenju participativne kulture u obrazovanju	225
Živka Krnjaja i Dragana Purešević – Participacija pedagoga u promeni kulture dečjeg vrtića	226
Nevena Mitranić – Pobeći sa Petrom: konture participacije na mapi jednog događaja ...	234
Jelena Paić, Zorica Pantović i Marija Belenzada – Participacija dece i odraslih u menjanju zajedničkih prostora vrtića.....	244
Jasmina Vuletić, Marina Aleksić i Nađa Radučić – Horizontalno učenje u ustanovi kao pokretač u implementaciji novih osnova predškolskog vaspitanja i obrazovanja ..	252
Siniša Milak – Učešće roditelja i pedagoga u sprečavanju ranog napuštanja školovanja učenika: dometi i ograničenja.....	258
Participacija u zoni narednog razvoja: od postojeće ka budućim praksama	265
Jelena Stojković – Participacija dece predškolskog uzrasta u prostoru digitalnih tehnologija kroz četiri diskursa.....	266
Bojan Ljujić – Participacija odraslih u dokoličarskom obrazovanju putem Interneta	276
Jelena Sekulić – Participacija nastavnika u procesu koncipiranja stručnog usavršavanja: mogućnosti i dometi.....	285
Jelena Medar i Jelena Janjić – Kooperativna nastava kao kontekst za ostvarivanje participacije učenika.....	293
Milica Petrović, Nikola Macut i Marija Bulatović – Studentski procesfolio u visokoškolskoj nastavi stručno-aplikativnih predmeta tehničko-tehnološke oblasti.....	300

EMANCIPATORSKA PEDAGOGIJA I PARTICIPATIVNE OBRAZOVNE PRAKSE⁵

Aleksandar S. Tadić⁶

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Luka Đ. Nikolić⁷

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

Apstrakt

Predstavnici savremenih kritičkih i emancipatorskih koncepcija vaspitanja (Paulo Freire, Majkl Epl, Anri Žiru, Žak Ransijer) pojam emancipacije povezuju sa srodnim pojmovima koji se odnose na podržavanje autonomije učenika, samoodređenje, ali i njihovu aktivnu participaciju u nastavnom i društvenom kontekstu. U radu se razmatra argumentacija njihove polazne teze da je za podršku emancipaciji, kao i za demokratizaciju škole i društva nužno razvijati obrazovne prakse na temeljima ravnopravnosti u interakciji između svih subjekata nastave, tj. uspostavljati odnose u učionici na jednakim pozicijama. Kroz predstavljanje mogućih pravaca razvoja obrazovnih praksi baziranih na emancipatorskim osnovama, ističe se značaj nastavničke podrške uključivanju učenika u procese odlučivanja o bitnim pitanjima života i rada u školi. Implementacija različitih participativnih metoda vaspitnog rada doprinosi promeni položaja učenika u nastavnom procesu i kvalitetnijem obrazovanju. Izvedene su pedagoške implikacije u vezi sa konceptualizacijom participativnih obrazovnih praksi kao emancipatorskih, uz afirmaciju emancipatorskih imperativa samoosnaživanja i društvene transformacije.

Ključne reči: participacija, emancipacija, demokratičnost, ravnopravnost, kritička pedagogija.

⁵ Rad predstavlja rezultat rada na Projektima: 1) Koncepcije i strategije obezbeđivanja kvaliteta bazičnog obrazovanja i vaspitanja Učiteljskog fakulteta u Beogradu (broj 179020, 2011-2019) i 2) Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja u Srbiji Instituta za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu (broj 179060, 2011-2019); koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

⁶ E-mail: aleksandar.tadic@f.bg.ac.rs

⁷ E-mail: lukanikolic141993@gmail.com

Uvodne teze iz emancipatorske pedagogije kao konceptualizacija participacije

Savremenu pedagogiju koja se označava kao kritička ili emancipatorska karakteriše nastojanje da se represivne strukture u društvu transformišu primenom demokratskog i aktivističkog pristupa nastavi i učenju (Braa & Callero, 2006; Tadić, 2016). Usmerena je na pitanja demokratizacije škole, jednakosti i humanizacije odnosa u školskom kontekstu zasnovanim na preispitivanju vrednosti koje škola promoviše, principa na kojima počiva, njenih vaspitnih i obrazovnih funkcija i odnosa u školi. Ovakva pedagoška orijentacija podstiče i na političku subverziju putem podrivanja temelja obrazovnog sistema koji manipuliše i njima i učenicima (skriveni kurikulum, mehanizmi selekcije i hijerarhizacije, kompetitivnost). U tom smislu, predstavnici ovog pokreta kao osnovni pedagoški pojam uvode emancipaciju (uz koju se vezuju osnaživanje, autonomija, samoodređenje, ravnopravnost, pluralizam, humanizam, solidarnost, kao i transformacija, demokratizacija obrazovanja i društva u celini). Značenje pojma emancipacija se često određuje iz aspekta političkih teorija kao oslobađanje od zavisnosti, potčinjenosti, podređenosti, ugnjetavanja, ograničavanja, kao sticanje ravnopravnosti sa onima koji uživaju puna građanska prava.

Emancipatorska teorija vaspitanja Paula Freirera već pola veka je inspiracija pedagogima koji svoje profesionalno delovanje razumeju kao politično, usmereno ka društvenim promenama i pravdi. Baveći se u svojim radovima prvenstveno životima marginalizovanih ljudi i načinima na koje se može poboljšati stanje njihovih prava, tj. umanjiti njihovo ugnjetavanje, polazi od teze da je ključno pitanje kome se treba posvetiti u školama odnos nastavnika i učenika na jednakim pozicijama. Kritikuje uverenja da nastavnik poseduje apsolutno znanje i autoritet u odnosu na one koji znanje ne poseduju (Freire, 2018). Suprotstavlja dva koncepta obrazovanja, jedan, ugnjetavačima omiljen bankarski koncept i drugi, emancipatorski orijentisan, koncept postavljanja problema. U bankarskom konceptu obrazovanja učenici su tretirani kao prazne posude u koje nastavnici mogu skladištiti znanje, poput depozita u banci (Freire, 2018). Precizno opisuje suštinu i ideološku, klasnu pozadinu ovakvog koncepta. Nastavniku se pripisuje pozicija apsolutnog znanja (uvek je on onaj koji zna), a učeniku pozicija apsolutnog neznanja. Ideal kome Freire teži je zasnovan na zajedničkom

delovanju, združenom obrazovanju, u kome bi učitelji i učenici pariticipirali u sopstvenom oslobođenju (Freire, 2018). Pitanje odnosa nastavnika i učenika u središte svojih kritičkih teorija vaspitanja stavljaju i ostali predstavnici ovog pokreta. Džerom Bruner navodi da je neophodno preformulisati olinjalu koncepciju obrazovanja, prema kojoj se nastava uklapa „u kalup u kojem jedan – pretpostavlja se – sveznajući nastavnik izrijekom kazuje ili pokazuje učenicima-neznanicama nešto o čemu oni – pretpostavlja se – ništa ne znaju” (Bruner, 2000: 34). I Žak Ransijer kritikuje uobičajeno shvatanje nastavnika kao stručnjaka, kao neprikosnovenog autoriteta, kao subjekta koji iz pozicije onoga ko zna, vlasnika znanja, to znanje prenosi na učenike – što ga čini nejednakim u odnosu na onoga koji ne zna, obezbeđuje mu poziciju više inteligencije (Rancière, 2010). Polazeći od koncepta jednakosti inteligencije Ransijer od nastavnika zahteva da ispituje, ali ne na način u kome usmerava diskusiju ka unapred determinisanom cilju, već sa idejom da osigura promišljanje, intelektualni rad i verbalnu aktivnost i da proveri da li je pažnja učenika usmerena isključivo na aktivnost (Ranciere, 1991, prema: Biesta, 2017).

U navedenim kritikama statičnog koncepta nastavničke profesije koji odgovara transmisivnoj, reprodukcioničkoj ulozi vaspitanja u društvu čitaocima se usmerava pažnja na pozadinu i posledice predstave o nastavniku kao osobi koja zvanično odobrene programske sadržaje samo isporučuje učenicima kao nepromenljive narative. Uz to, i na predstavu o uspešnosti učenika zasnovanoj na sposobnosti da ponovi i usvoji takve narative i da, istovremeno, bude i poslušan. U takvoj koncepciji nastave, učenik je u pasivnom položaju. Između učenika i sveta postavljen je nastavnik koji učeniku nudi propisanu verziju sveta kome ovaj treba da se prilagodi. Svet se predstavlja kao unapred dat, takav kakav jeste, i pojedinci samo treba da ga takvog prihvate. Sa nastavnikovom pozicijom apsolutnog znanja povezan je i njegov autoritet, koji Freire shvata kao autoritet društvene kontrole. Takva pozicija je izraz ugnjetavanja u učionici (vlasnika kapitala, nastavnik je samo posrednik) i vodi dehumanizaciji i otuđenju, kako učenika, tako i nastavnika. U suprotstavljenom, emancipatorskom, konceptu nastave učenici kritički misle o realnosti i sposobni su da je transformišu, tako da se njihova ljudskost ne poriče. Emancipatorski pristup nastavi podrazumeva da nastavnik i učenik zajedno pristupaju problemu i zajedno pokušavaju da ga reše, da otkriju istine, skrivenu suštinu

stvarnosti. Omogućavanje učenicima da preusmere pažnju na suštinu, osveščivanje, može pomoći ljudima da se odupru manipulativnim uticajima, što vodi i transformaciji odnosa u zajednicama.

Anri Žiru pod snažnim uticajem pedagoških ideja Paula Freirea pedagogiju prvenstveno sagledava iz političkog aspekta, kao vid praktikovanja slobode koji za cilj ima stvaranje doživljaja smislenosti života kod svakog pojedinca u učionici, ali i unapređenje opšteg dobra i stvaranja prave demokratije (rušenje struktura vlasti). Zalaže se za podsticanje saosećanja i razumevanja prema drugima u odeljenskoj i drugim zajednicama kojima pripadaju, prepoznavanje autoritarnih tendencija u njima, preispitivanje opšteprihvaćenih ubeđenja i mitova koji daju legitimitet prastarim i obesnažujućim društvenim praksama i razmatranje mogućnosti ličnog i društvenog delovanja sa ciljem demokratizacije tih zajednica. Pedagošku osnovu emancipatorskih obrazovnih programa vidi kao „politički projekat koji obezbeđuje uslove za ličnu autonomiju, a oslobađanje i slobodarsku praksu postavlja za opšti cilj” (Žiru, 2013: 226). Pozivajući se na Freirov alternativni pedagoški pristup navodi da „svaka progresivna vizija učenja mora da sadrži pedagoške principe koje karakteriše sklonost ka dijalogu, preispitivanju i komunikaciji” (Žiru, 2013: 59–60).

U širem određenju emancipacije sadržana je bitna odrednica za našu temu – sticanje ravnopravnosti. Razvijanje demokratskih odnosa u učionici temelji se na ravnopravnosti u interakciji između svih subjekata nastave. Negovati ravnopravnost u nastavi između učenika i nastavnika znači otvoriti put njihovoj emancipaciji. Emancipacija učenika podrazumeva neautoritarnu poziciju nastavnika i odsustvo primene mehanizama spoljašnje kontrole. Učesnici u interakciji se dogovaraju o ispravnosti svojih uverenja i postupaka i uvažavaju argumente drugih. Odeljenje treba da postane zajednica učenika i nastavnika, mesto zajedničkog rada koji je usmeren ka potrebama i interesovanjima svakog pojedinca. Potrebno je uspostaviti pedagošku atmosferu u kojoj se vrši tumačenje pojava, procesa i odnosa kroz sučeljavanje učesnika u interakciji. U takvoj, dogovornoj atmosferi, zasnovanoj na ravnopravnosti pozicija, ponašanje pojedinaca odlikuje solidarnost i odgovornost (vrednosti značajne i za individualni razvoj i za napredak društvene zajednice). Građenje ovakve pedagoške

atmosfera može rezultirati promenama u široj društvenoj atmosferi (razumevanje društvenog konteksta, razvijanje demokratičnosti i stvaranja uslova za političku participaciju).

Mogući pravci razvijanja participativnih obrazovnih praksi

Anri Žiru smatra da se antidemokratskim silama koje oblikuju državno školstvo može i treba suprotstavljati domišljatošću, jezikom nade koji neće negirati moć (kao mehanizam vlasti), već će je pojmovno redefinisati. Moć kao „pojam u službi pravde, ravnopravnosti i slobode” (Žiru, 2013: 12) i mehanizam društvene transformacije čiji su nosioci učenici, studenti, nastavnici i intelektualci.

Majkl Epl ističe značaj demokratskih pokušaja da se unaprede prava ljudi u pogledu kontrole politika i praksi u školstvu. Cilj ovih demokratskih pokušaja suštinski je zasnovan na viziji demokratije kao obrazovne prakse. Kao rezultat ovakvih pokušaja navodi i „školstvo utemeljeno na načelima demokratije i participacije” (Apple, 2012: 21). Reč je o viziji radikalne, kulturne demokratije do koje se po njegovom mišljenju dolazi reformskom borbom u učionicama i školama u pokušaju da se stvori sistem obrazovanja „koji će služiti svakom detetu i svakoj zajednici” (Apple, 2012: 22).

Na osnovu navedenih ideja i principa raznovrsnih teorija emancipatorske orijentacije, formulisani su brojni zahtevi za pedagošku praksu (Brantlinger & Danforth, 2006). Recimo, zahtev da među učenicima treba podsticati osećaj jednakosti i duh zajedništva, umesto da školovanje neguje takmičarski duh i naglašava školsku i društvenu hijerarhiju. Učenici se u odeljenskoj zajednici moraju osećati sigurno, bez straha od fizičkog ili emocionalnog nasilja, neuspeha, ismevanja, zlostavljanja, odbacivanja, ponižavanja, etiketiranja. Učenici odeljenje doživljavaju kao svoju zajednicu. Stvaranje produktivne, demokratske odeljenske zajednice podrazumeva veštog i posvećenog nastavnika. U takvoj zajednici svi zajedno formulišu pravila i dele odgovornosti. Stvaranje participativne, demokratske odeljenske zajednice podrazumeva reflektivnog, veštog i posvećenog nastavnika, pa se sve veći značaj pridaje pedagoškom

obrazovanju nastavnika za jačanje emancipatorske komponente vaspitnog rada (Tadić, 2019).

Emancipatorska uloga učenika se izražava u saradničkoj ulozi sa nastavnicima u svim etapama nastavnog procesa. Nastavnik podržava samostalnost učenika u mišljenju i radu, osmišljava nastavne situacije i primenjuje metode koje će učenike uvući u aktivnu participaciju koja treba da vodi kvalitetnijim znanjima i umenjima i promeni položaja učenika u nastavnom procesu. Ovakvim shvatanjem nastavnik se orijentiše na kritičko preispitivanje sopstvenog i učeničkog rada, menja obrasce raspodele moći u učionici, što bi moglo voditi osveščivanju, razumevanju, preispitivanju i promenama društvenih praksi (Radulović, 2016). Ove promene se ne bi odnosile samo na omogućavanje participacije učenika i građenje pravednijih odnosa u učionici, već bi vodile i izgradnji pravednijih odnosa u širem društvenom kontekstu.

Literatura

- Apple, M. W. (2012). *Ideologija i kurikulum*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Biesta, G. (2017). Don't be fooled by ignorant schoolmasters: On the role of the teacher in emancipatory education, *Policy futures in education*, 15(1), 52–73.
- Braa, D., & Callero, P. (2006). Critical Pedagogy and Classroom Praxis, *Teaching Sociology*, 34(4), 357–369.
- Brantlinger, E., & Danforth, S. (2006). Critical theory perspective on social class, race, gender, and classroom management, in: C. M. Evertson & C. S. Weinstein (Eds.), *Handbook of classroom management: Research, practice, and contemporary issues* (pp. 157–179), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey.
- Bruner, J. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Educa.
- Englehart, J. M. (2009). Teacher-Student Interaction, in: L. J. Saha, A. G. Dworkin (Eds.), *International Handbook of Research on Teachers and Teaching* (pp. 711–722), Springer Science & Business Media, New York.
- Freire, P. (2018). *Pedagogija obespravljenih*. Beograd: Eduka.
- Radulović, L. (2016). *Slike o nastavniku: između moderne i postmoderne*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju i Centar za obrazovanje nastavnika.
- Rancière, J. (2010). *Učitelj neznalica – pet lekcija iz intelektualne emancipacije*. Zagreb: Multimedijalni institut.
- Tadić, A. (2016). Model intelektualne avanture: Ka razumevanju Djujijevog progresivizma iz perspektive kritičkih koncepcija vaspitanja. *Pedagogija*, 71(3), 255–268.
- Tadić, A. (2019). *Na distanci od manipulacije: Emancipatorska komponenta vaspitnog rada nastavnika*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Žiru, A. (2013). *O kritičkoj pedagogiji*. Beograd: Eduka.